

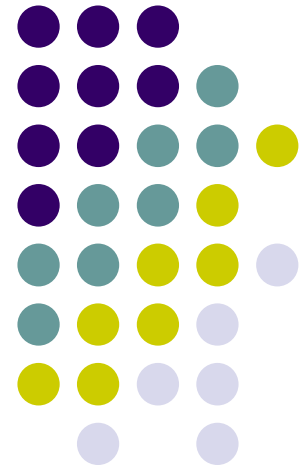
Demografisk utvikling generelt

Nico Keilman

Befolkning og velferd

ECON 1730

Høst 2017

Pensum

1. Østby (2004): Den norske eldrebølgen
2. Andersen (2014) Befolkning: Folkeveksten er høy, men avtar noe
Samfunnsspeilet 5/2014, s. 6-11
3. SSB (2017): Befolkning og arbeidsinnsats s. 59-73.
Boks 4.1 behandles senere i sammenheng med konsekvenser av innvandring
4. World Population Ageing 2009 (WPA) s. xxiii-xxx, s. 1-34, s. 40-60

Østby, Andersen og SSB gir norsk empiri

Østby fokus på aldring

Andersen befolkningsutvikling generelt de siste årene (noe fokus på den regionale utviklingen)

SSB befolkning og arbeidsmarkedet (noe fokus på innvandring)

WPA internasjonalt perspektiv

NB: Mange tall i WPA kommer fra FNs befolkningsprognose for alle land i verden

Nyeste FN-prognose er fra 2017, WPA bruker tall fra 2008.

Hovedpoeng

Aldring, ikke bare i vestlige land, men også i mange land ellers i verden, særlig Øst-Asia.

Definisjon (jfr Østby, WPA s.1):

Aldring = økning i andel eldre i en befolkning over tid

Eldre = personer i alder 60+, 65+, evt. 67+ (Norge), eller ...

Økende median- eller gjennomsnittsalder er ofte en konsekvens av aldring. En slik økning bør ikke brukes som definisjon av aldring

NB WPA s. xxiv definerer aldring som økning i andel 60+, samtidig med fallende andeler <15 og 15-59. Unødvendig.

Bruk heller definisjon på side 1 av WPA.

Fokus

WPA:

1. Beskriver aldring i hele verden
2. Beskriver demografiske årsaker: den demografiske overgangen
 - lav/synkende fruktbarhet
 - høy/økende levealder
3. Beskriver sosio-økonomiske aspekter som er viktige for den aldrende befolkningen

Østby:

1. Beskriver eldrebølgen i Norge
2. Sammenligner eldrebølgen i Norge med den ellers i Europa
3. Drøfter ulike tiltak for å løse pensjonsproblemet (jfr. senere forelesninger)
 - demografisk
 - arbeidsmarkedet

Andersen: klassisk beskrivende oversikt, med fokus på innvandring, drøfter

- fruktbarhet
- dødelighet (levealder)
- migrasjon
- regional befolkningsutvikling

som er faktorer som påvirker befolkningens aldersstruktur.

SSB fokus på

- Innvandring, asylsøkere
- yrkesdeltakelse og arbeidstid

Årsaker til aldring

WPA s. 1, s. xxx: Den demografiske overgangen "The demographic transition" (jfr. Population Handbook)

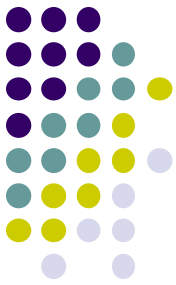
Prosess der et land opplever en overgang fra en situasjon med høy fruktbarhet og høy dødelighet, til en ny situasjon med lav fruktbarhet og lav dødelighet

Dødelighet faller først, fruktbarhet senere

Mål:

Vanligvis summariske rater for fruktbarhet og dødelighet: SFR, SDR

NB: WPA figur 1 gir Samlet Fruktbarhetstall (SFT) og levealder (e_0) (som øker når dødeligheten faller)

BOX 1

The Demographic Transition

Finland is a good example of a country that has passed through the four stages of the demographic transition.

Stage I

High birth rate, high death rate = little or no growth

(Finland in 1785-1790)

Birth rate: 38 per 1,000

Death rate: 32 per 1,000

Rate of natural increase: 0.6 percent

Stage II

High birth rate, falling death rate = high growth

(Finland in 1825-1830)

Birth rate: 38 per 1,000

Death rate: 24 per 1,000

Rate of natural increase: 1.4 percent

Stage III

Declining birth rate, relatively low death rate = slowed growth

(Finland in 1910-1915)

Birth rate: 29 per 1,000

Death rate: 17 per 1,000

Rate of natural increase: 1.2 percent

Stage IV

Low birth rate, low death rate = very low population growth

(Finland in 2009)

Birth rate: 11 per 1,000

Death rate: 9 per 1,000

Rate of natural increase: 0.2 percent

Fase 2: store fødselskull, ung befolkning, sterk vekst

Fase 3: befolkningsvekst avtar, aldring setter i gang

Fase 4: svak vekst, dødelighet for de aller-eldste synker, sterk aldring

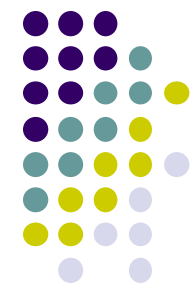
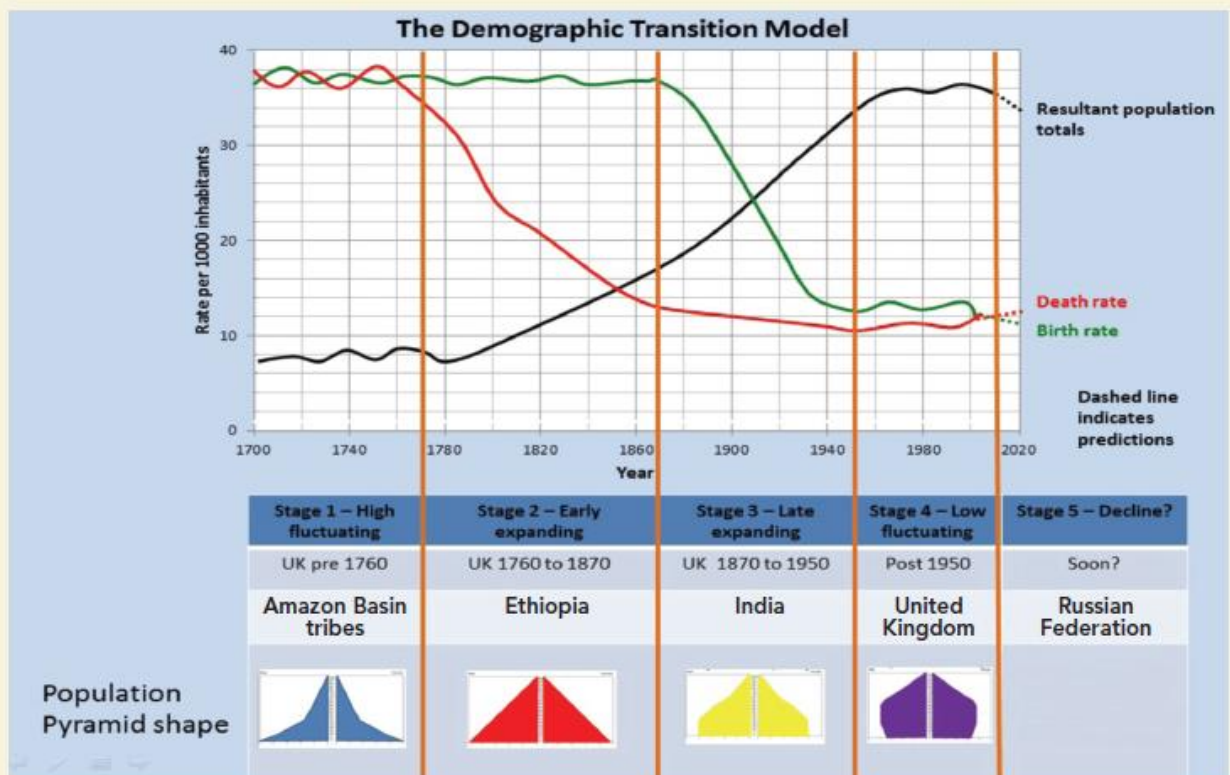

FIGURE B1.1.2 Most European countries are at the late stage of the demographic transition

Source: World Bank simulations using data from World Population Prospects: The 2012 Revision.

Kilde: M. Bussolo, J. Koettl, E. Sinnott “Golden Aging: Prospects for Healthy, Active, and Prosperous Aging in Europe and Central Asia” World Bank 2015 (ikke pensum)

Derfor 2 forklaringer for aldring:

1. Synkende/lav fruktbarhet

For tiden historisk lav i i-land, f. eks. i Europa er SFT rundt 1,5 barn pr. kvinne, ca 30% under reproduksjonsnivå

2. Dødelighetsnedgang

Aldring har pågått lenge i mange vestlige land (fase III, fase IV)

Jfr figur 9 WPA

Hvorfor nedgang i dødelighet?

(Ikke pensum, jfr. ECON 1710)

Europa:

Først bedre ernæring

Fra slutten av 1800-tallet også medisinsk utvikling & folkehelse

- først (ca 1900-1960) smittesykdommer, særlig for barn (behandling, forebygging)
- nå (fra ca 1950) hjerte- og karsykdommer, og kreft

Empiri om aldring

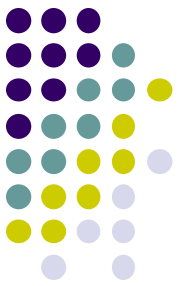
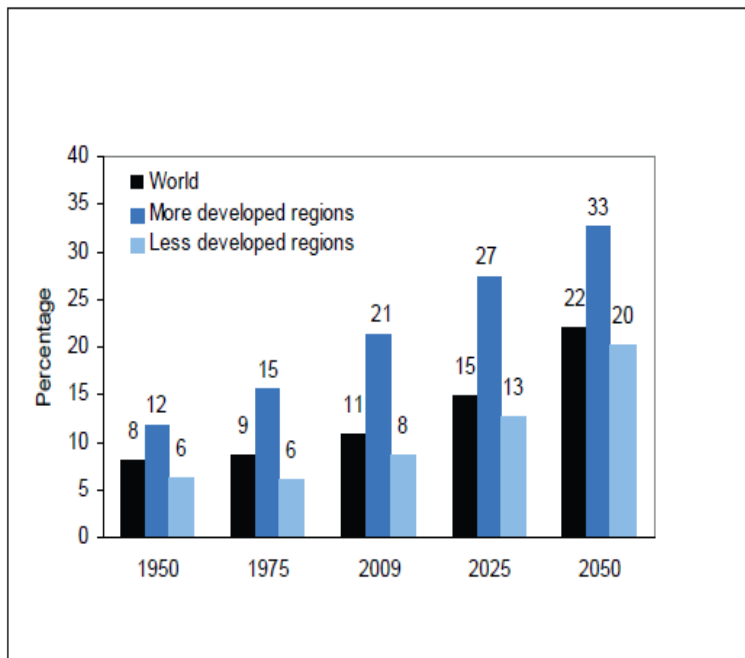

Figure 9. Proportion of population aged 60 or over: world and development regions, 1950-2050

Har pågått lenge i i-land

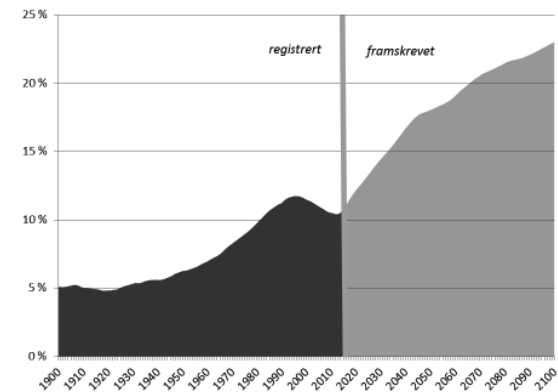
Mange i-land: Mellom 2000 og 2010 er aldringen beskjeden

Noen land (inkl Norge) opplevde/opplever en midlertidig nedgang i andel eldre – forklar –

Jfr. figur for Norge

(Kilde: M. Tønnessen, «Aldring i Norge», Sosiologi i dag nr. 3/2015)

Etter 2010-2015 skyter det fart igjen p.g.a store etterkrigskull som fyller 67

Figur 7: Andel personer i alderen 70 år og eldre, i prosent av hele befolkningen. Registrert 1900-2015, framskrevet (i hovedalternativet) 2015-2100

Empiri ...

I dag:

Mange land i Europa har stor (ca 25%) andel 60+ (WPA s. 13, se også Tabell A.III.4 på side 70)

Norge 21%

2050:

Andelen kan komme opp i over 40% i 2050 for noen land: Japan, Sør-Korea, Macao

Empiri Norge (Østby, Andersen, SSB)

Norge hadde høyt SFT etter 2. verdenskrig – babyboom på 1950- og 1960-tallet

Levealderen ligger i øvre sjikt i Europa:

Norge 2016: kvinner 84,2 år, menn 80,6 år

Høyeste i EØS (2015) er

Spania: kvinner 85,7 år, Island: menn 81,2 år (tall fra Eurostat)

Høy fruktbarhet i Norge på 1950- og 1960-tallet medfører lavere andel gamle (60+) enn i mange andre land

f. eks. for 2050 fra 30% (Irland, Storbritannia) til 40% (Spania, Italia, Estland)

jfr Norge 2050: 32% (iflg Østby i 2004) / 29% SSB-prognose fra juni 2016

Mao: selv om vi har en aldrende befolkning, er den forholdsvis ung allikevel, sammenlignet med andre vestlige land

Empiri Norge ...

Viktig poeng (Østby s. 2):

Aldring er unngåelig for Norge (og Europa)

Men vi vet ikke hvor fort

Også: aldring er irreversibel

WPA side xxv

Usannsynlig at fruktbarhet går tilbake til det høye nivået før den demografiske overgangen

Også (ikke nevnt)

Usannsynlig at levealderen kommer til å synke dramatisk over lang tid

De aller-eldste (80+)

Øker fortere i antall enn eldre under ett

m.a.o. gjennomsnittsalder for de eldre øker (WPA s. 25)

De aller-eldste ...

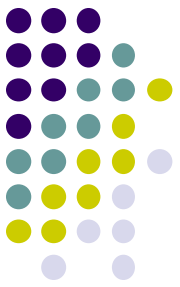
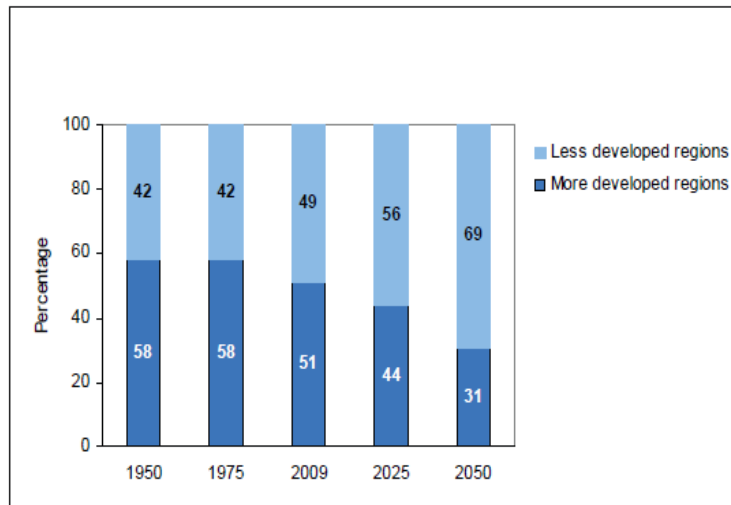

Figure 22. Distribution of world population aged 80 or over by development regions, 1950-2050

Regionalfordeling:

Pr. i dag bor rundt halvparten i i-land (fig 22)

Men antall 80+ øker mye fortere i u-land enn i i-land

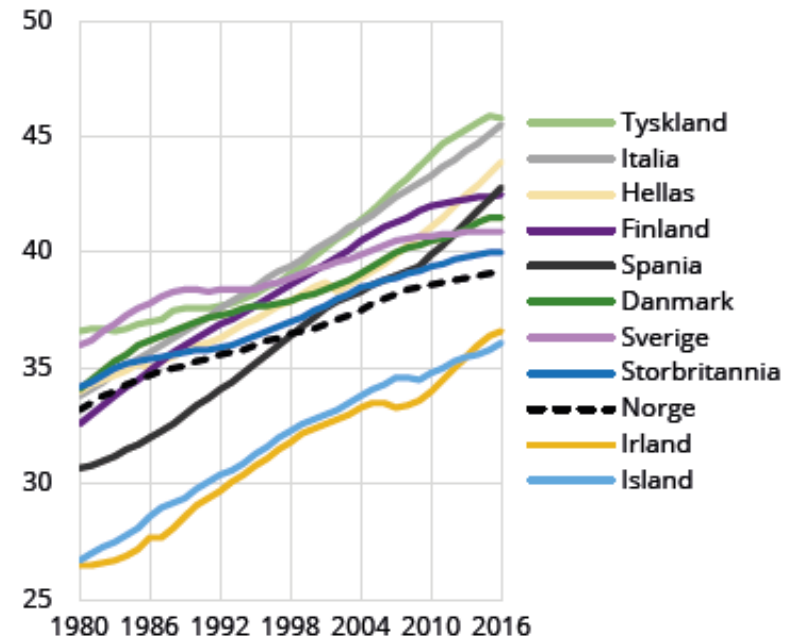
I 2050 flere 80+ i u-land (69%) enn i i-land (31%)

Mål for aldring (ikke definisjon)

1. Andel eldre (60+, 65+, 67+, etc.)
2. Medianalder: alderen som deler alderspyramiden i to like deler (WPA s. 18; jfr. SSB s. 64)
 - I-land, Europa: rundt 40 år (Norge 1.1.2016: 39,2 år)
 - U-land: under 26 år
 - Afrika: 19 år

Figur 4.12. Medianalder i utvalgte europeiske land

Kilde: Eurostat.

Mål ...

3. Diverse kvoter (WPA s. 19-24; jfr. forelesning aldersstruktur)

- Avhengighetskvote (AK); "(total) dependency ratio" (jfr Pop Handbook). I Norge bruker vi aldersgrensene 19/20 og 66/67 istedenfor 14/15 og 64/65 , se Perspektivmeldingen 2017 s. 208
- Avhengighetskvote for eldre (AKE) eller eldrekvote; "old-age dependency ratio"

WPA s. 20 Advarsel: bare tallforhold for aldersgrupper, ingen opplysninger om tærende og nærrende

Mål ...

4. Potential Support Ratio (WPA s. 22, s. 60; se også Coleman & Rowthorn fig. 5b) - Østby kaller den for "forsørgelsesbrøk"

defineres som den omvendte eldrekvoten:

Inverse av AKE: $PSR = 1/AKE$

Slik at $PSR = \#20-66/\#67+$

"Antall personer i arbeidsdyktig alder som står bak hver pensjonist"

Nedgang i PSR / oppgang i AKE har store konsekvenser for offentlige pensjons-systemer: pay-as-you-go (skatt fra dagens yrkesaktive finansierer dagens pensjoner) ikke lenger bærekraftig (WPA s. xxvii)

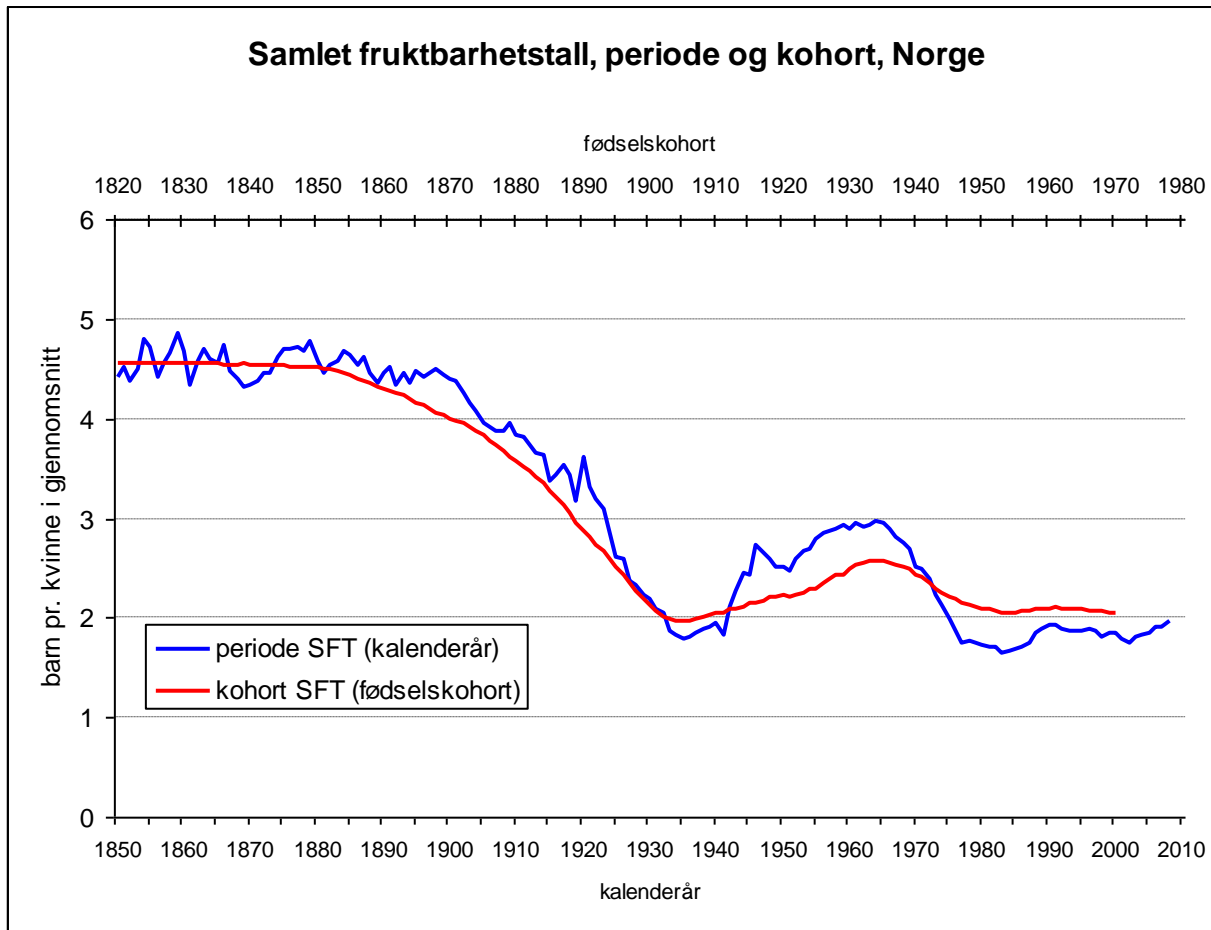
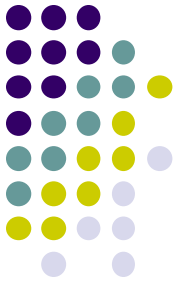
Aldringens hastighet

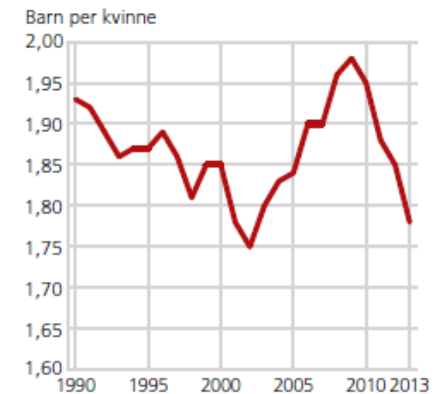
Siden 1950 har ANTALL 60+ i verden økt med en faktor >3
Mellom nå og 2050 igjen en faktor 3
(WPA s 11)

ANDEL eldre fordobles fra nå (11%) til 2050 (22%) (WPA fig. 9)

Fruktbarhetsutviklingen i Norge. Figurer fra forelesningen om fruktbarhet og Andersen

Figur 6. Samlet fruktbarhetstall (SFT)

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Forventet levealder – e_0

Høyest i Japan (86,8 kvinner; 2015) og Sveits (81,3 menn; 2015)

Se https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_life_expectancy

Norge følger tett (84,2 kvinner, 80,6 menn; 2016; se <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/dode>).

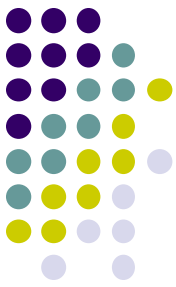
Trekk i e_0 (WPA s. 6-11)

Store variasjoner mellom land, men en viss konvergens (Figur 3)

Utviklingen er ikke regelmessig: for menn i vestlige land stagnerte den på 1950- og 1960-tallet: hjerte – og karsykdommer

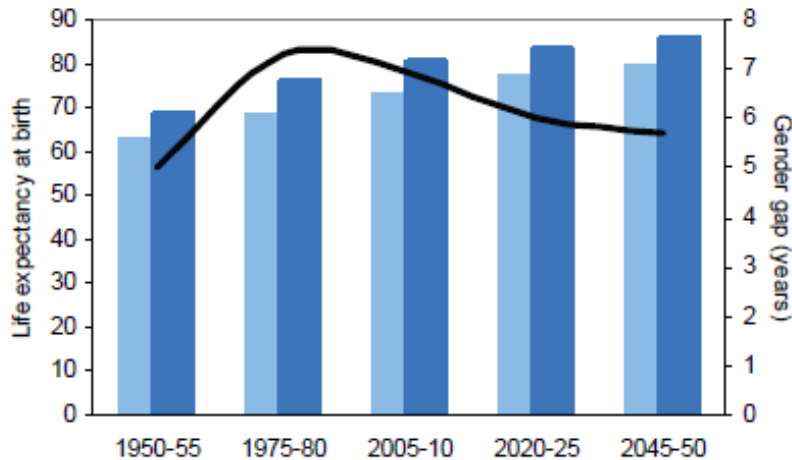
Derfor økende forskjell mellom menn og kvinner fram til ca 1990 (Figur 6B; Norge: Andersen figur 7; SSB figur 4.5).

WPA Figur 6B. Forventet levealder i I-land for kvinner (lyseblått) og menn (mørkeblått) – venstre skala

Differanse mellom mennenes og kvinnenes levealder (svart linje) – høyre skala

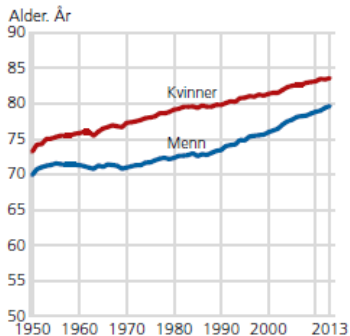
B. More developed regions

Gapet blir mindre i nyere tid i Norge (Andersen figur 7; SSB figur 4.5) og en del andre europeiske land.

Mennenes e_0 øker fortere enn kvinnenes.

Figur 7. Forventet levealder. Kvinner og menn

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.5. Forskjellen mellom kvinners og menns forventede levealder

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

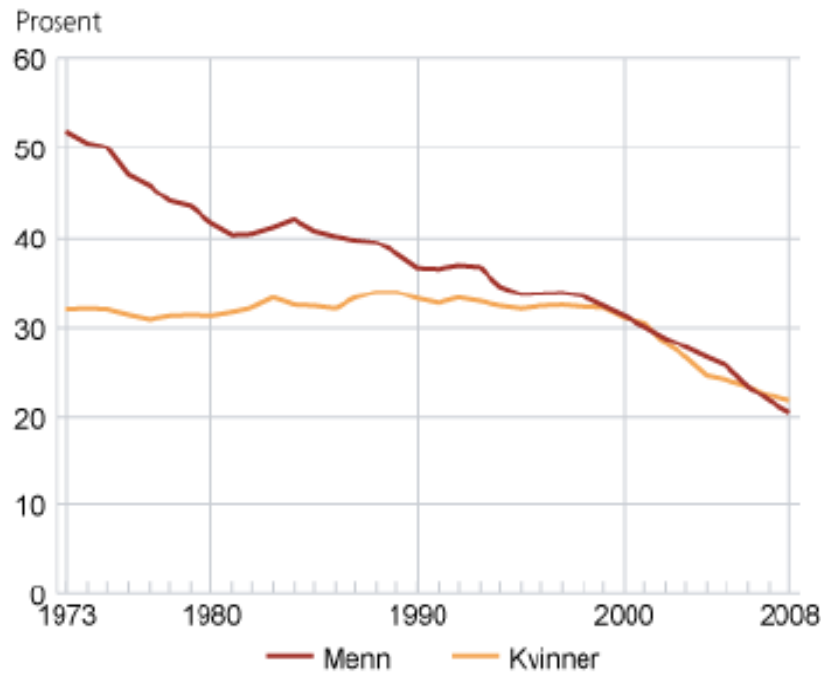
Viktigste forklaring:
Faseforskjeller i røyking for menn og kvinner.

Nedgang etter 1998

I 1973 røykte over halvparten av den mannlige voksne befolkningen, mens det i dag er om lag 21 prosent. Fra 1973 og fram til 2000 lå andelen dagligrøykere blant kvinner i overkant av 30 prosent, men også blant kvinner har andelen sunket betydelig og ligger nå på 21 prosent, det samme som blant mennene. Det ser ut til å ha oppstått et trendskifte rundt 1998. Fra dette tidspunktet ser vi en lik nedgang i andel røykere både blant menn og kvinner.

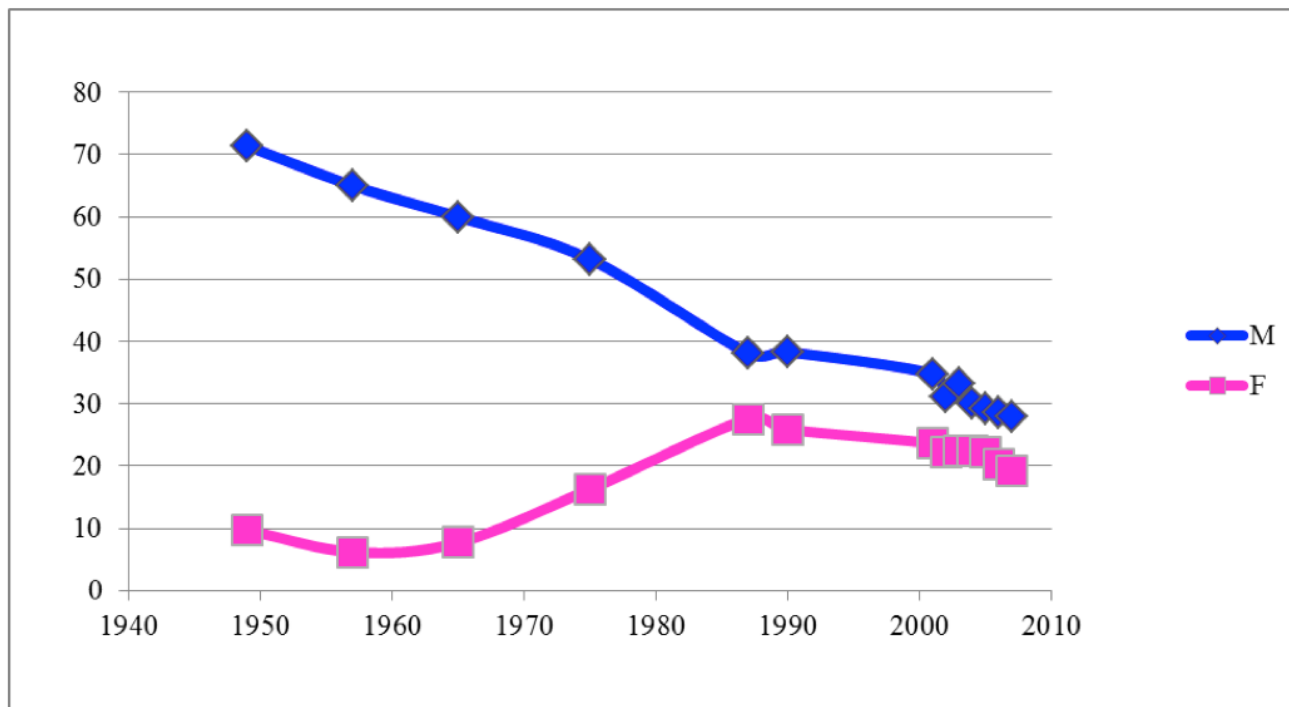
Andel som røyker daglig blant kvinner og menn 16-74 år. 1973-2008. Treårig glidende gjennomsnitt. Prosent

2016: andel dagligrøykere 16-74 år er 12% (kvinner 11%, menn 13%, se <https://www.ssb.no/helse/statistikker/royk>)

Figure 2: Smoking prevalence in Italy by gender, 1949-2007 (%)

Source: DOXA

Høyere dødelighet for menn enn for kvinner (WPA s. 28)

Særlig i i-land

Konsekvenser:

- mange flere kvinner enn menn blant de aller-eldste
- eldre: lavere kjønnskvoter (#menn/#kvinner) i i-land enn i u-land
- de fleste eldre menn er gift – de fleste eldre kvinner er ikke-gift
- eldre i i-land har større sjanse for å bo alene enn de i u-land
- eldre som bor alene er stort sett kvinner
- Vesteuropa: 41% av eldre kvinner bor alene, 15% av eldre menn

NB Type velferdsstat! Jfr artikkelen til Hagestad & Herlofson senere

Percentage of population aged 80+ by type of household status. Selected countries, census round of 2000

	Institutional households	Private households	Of these ...		
			Other person living in private household	Single person	With partner
Denmark	8.0	92.0	0.0	65.2	26.8
Germany	11.3 ¹	88.7	8.3	53.0	25.1
Spain	5.4	94.6	25.8	28.5	31.9
Italy	4.9	95.1	18.0	39.8	30.0
Finland	8.9	86.5	8.2	50.2	22.6
Norway	10.2	89.8	3.4	53.7	29.8
United Kingdom	12.8	87.2	6.6	47.9	27.0

Note 1: Including other non-private households (e.g. homeless). Source: Eurostat.

Treffsikkerhet befolkningsprognoser for eldre

(Østby, SSB boks 4.2, ikke nevnt i WPA)

Demografer (og andre) har lenge underestimert den framtidige økningen i levealder

F. eks. Norge, SSB-prognoser mellom 1969 og 1990 15 år framover i tid:

prognose for levealder var 2 år for lav;

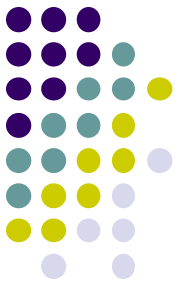
m.a.o. $2/15 = 0,13$ leveår pr. kalenderår

Dermed alt for lave anslag for de eldste i framtiden.

Norge: 10-15% for lave prognoser for 85+ i gamle prognoser 15 år framover – jfr også Østby side 4

Dette forklarer hvorfor de nyeste befolkningsprognosene predikerer så mange flere eldre for et gitt år, f. eks. 2040, enn gamle prognoser

Store konsekvenser for planlegging av pensjoner og eldreomsorg

Eksempel prognoser befolkning 85+

SSB prognoser for år 2040

	Mellom	Lav	Høy
P1990 (50 år framover)	137 000	133 000	141 000
P2016 (24 år framover)	249 500	207 400	294 100

registrert

1.1.1990: 65 000

1.1.2016: 115 800

På kort sikt er prognosene mye mer treffsikre. Jfr. Boks 4.2 i SSB-artikkel.

Største utfordring pr. i dag er inn- og utvandring

Yrkesdeltakelse/arbeidsmarked, noen begreper

1. Sysselsatte: personer 16-74 år med inntektsgivende arbeid, minst 1 time/uke
Inkl. midlertidig fravær (sykdom, lønnet permisjon)
2. Arbeidsledige: personer uten inntektsgivende arbeid som forsøker å skaffe seg arbeid og kan begynne i arbeid straks
3. Arbeidsstyrken: summen av sysselsatte og arbeidsledige
4. Yrkesfrekvens: antall personer i en gitt aldersgruppe i arbeidsstyrken delt på totalt antall personer i denne aldersgruppen
(heter yrkesdeltaking i SSB; jfr. s. 66)
"Labour force participation rate" WPA s. 40, s. 59

Arbeidsmarkedet: SSB avsnitt 4.2 og WPA s. 40

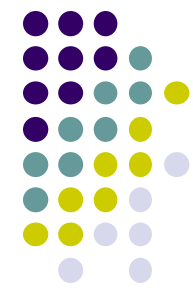
Yrkesfrekvens for eldre WPA figur 36:

- høyere for menn (men synkende) enn for kvinner
- høyere i u-land enn i i-land

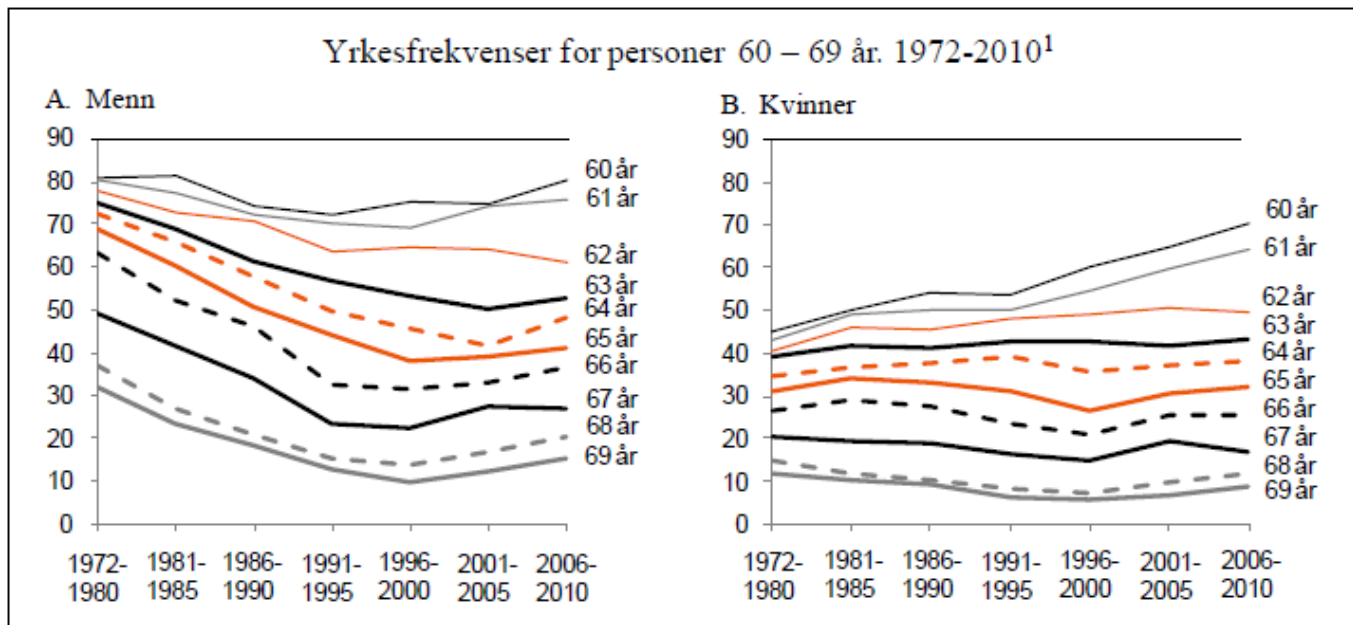
Flere land i Europa (inkl. Norge):

Yrkesfrekvensene for menn 55-64 og 65+ har gått ned siden 1980, men trenden snudde nylig (i Norge: rundt århundreskiftet se SSB, side 67)

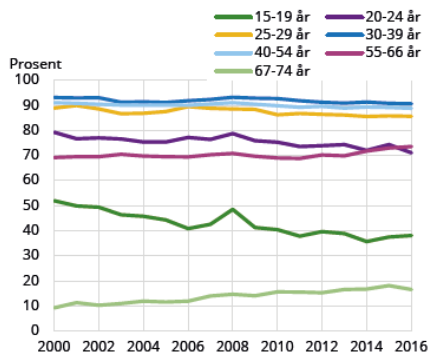
Økt yrkesdeltakelse blant eldre

Figur for 1972-2010 fra Revidert Nasj.budsjett 2011 side 33 (ikke pensum)

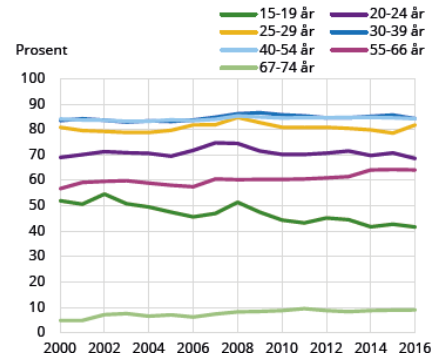

Figur 4.18. Yrkesdeltaking for menn i ulike aldersgrupper

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Arbeidskraftundersøkelsen

Figur 4.19. Yrkesdeltaking for kvinner i ulike aldersgrupper

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Arbeidskraftundersøkelsen

Økt yrkesdeltakelse blant eldre

Særlig i privat sektor (ny AFP ordning):

ansatte ser ut til å ha utsatt sin avgang fra arbeidsmarkedet

Offentlig ansatte (som beholdt sin AFP ordning) ser ikke til å ha gjort dette

Men endringen begynte lenge før pensjonsreformen (2011)

Jfr. senere forelesninger om pensjonssystemet og AFP

Norge

Sammenlignet med OECD-snippet har Norge høy yrkesdeltaking og høy sysselsetting (men husk: minst 1 time/uke), særlig for kvinner (SSB tabell 4.3)

Men gjennomsnittlig arbeidstid er lavere enn OECD-snippet (SSB tabell 4.21)

Kvinner jobber mye deltid, se SSB tabell 4.5

Norge

Nær 30 % av alle i alder 15-74 er utenfor arbeidsstyrken

Svakt stigende tendens siden 2000, tabell 4.8 i SSB

Viktig forklaring: store barnekull født etter krigen nådde pensjonsalder

Andre grupper utenfor arbeidsstyrken: uføretrygdede, førtidspensjonerte, under utdanning

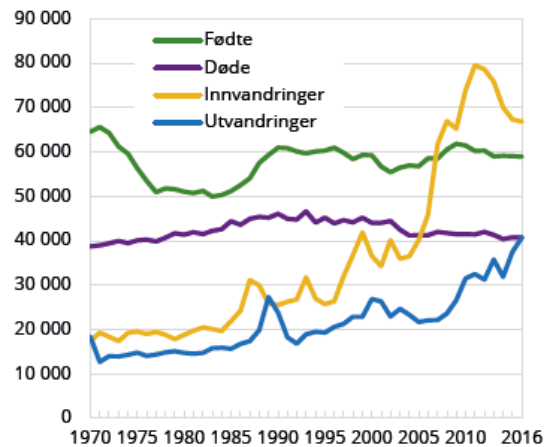
Norge: innvandring & arbeidsmarked (SSB, Andersen)

Stort innvandringsoverskudd siden 2006 (38 – 47 tusen pr. år),

Men fallende etter 2012

Figur 4.2. Fødte, døde, innvandringer og utvandringer

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Innvandringsoverskudd er hovedårsak til befolkningsveksten (naturlig vekst ~18 000 personer)

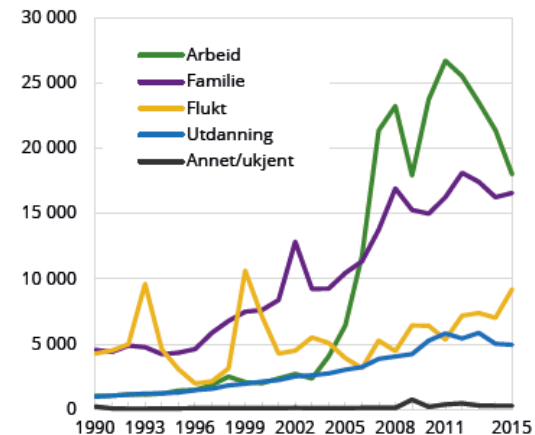
Syria, Polen, Eritrea Sverige, Litauen viktige innvandringsland i 2016

Ikke-nordiske innvandrere: arbeid og familiegjenforening viktigste grunner

Arbeid: nesten alle fra Europa (Figur 4.6)

Familie, mange fra Europa eller Asia

Figur 4.7. Innvandringer, etter innvandringsgrunn

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Definisjoner: innvandrere, innvandrerbakgrunn

SSB definerer som innvandrer en person som er født i utlandet, og som har to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre

I tillegg finnes det norskfødte med innvandrerforeldre («2. generasjon»)

Til sammen kalles de for personer med innvandrerbakgrunn

Asylsøker, flyktning

En asylsøker er en person som er i en prosess der han eller hun søker om beskyttelse

Så lenge søknaden ikke er ferdigbehandlet er en asylsøker ikke registrert i personregisteret, og dermed ikke med i befolkningen («ikke registrert bosatt»)

En flyktning er en person som allerede har fått innvilget beskyttelse og har fått opphold i Norge

Innvandringsgrunn

Arbeid

Familieinnvandring («familiegjenforening»)

Beskyttelse

Utdanning

EØS-borgere har rett til å arbeide og bo i Norge så lenge de har en jobb

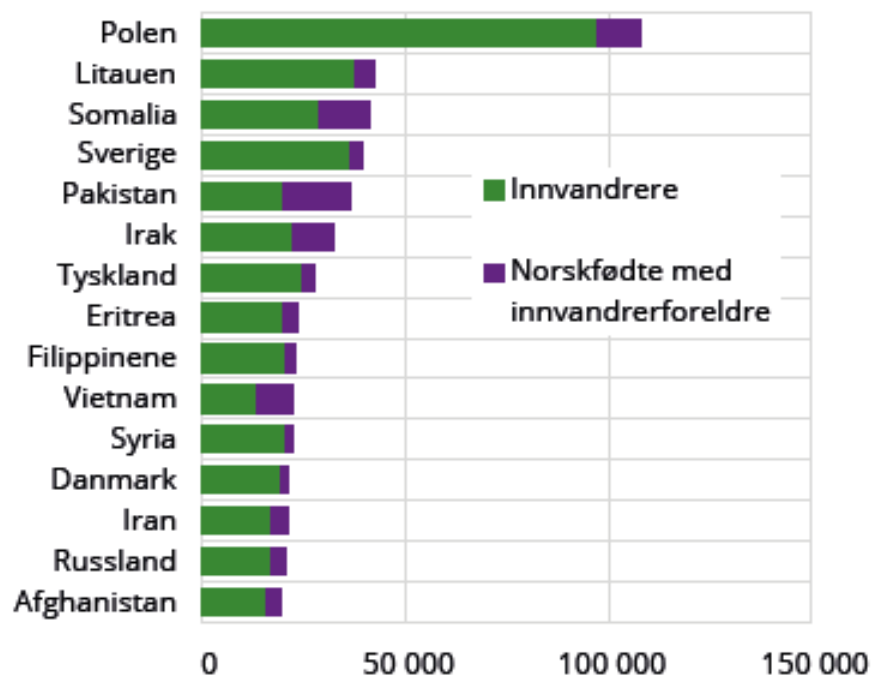
Andre personer trenger oppholdstillatelse (får permanent oppholdstillatelse etter 5 år)

For nordiske statsborgere registreres ikke innvandringsgrunn

Ca 17% (884 000) av befolkningen har innvandrerbakgrunn

Figur 4.11. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i Norge, etter landbakgrunn. 1.1.2017

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

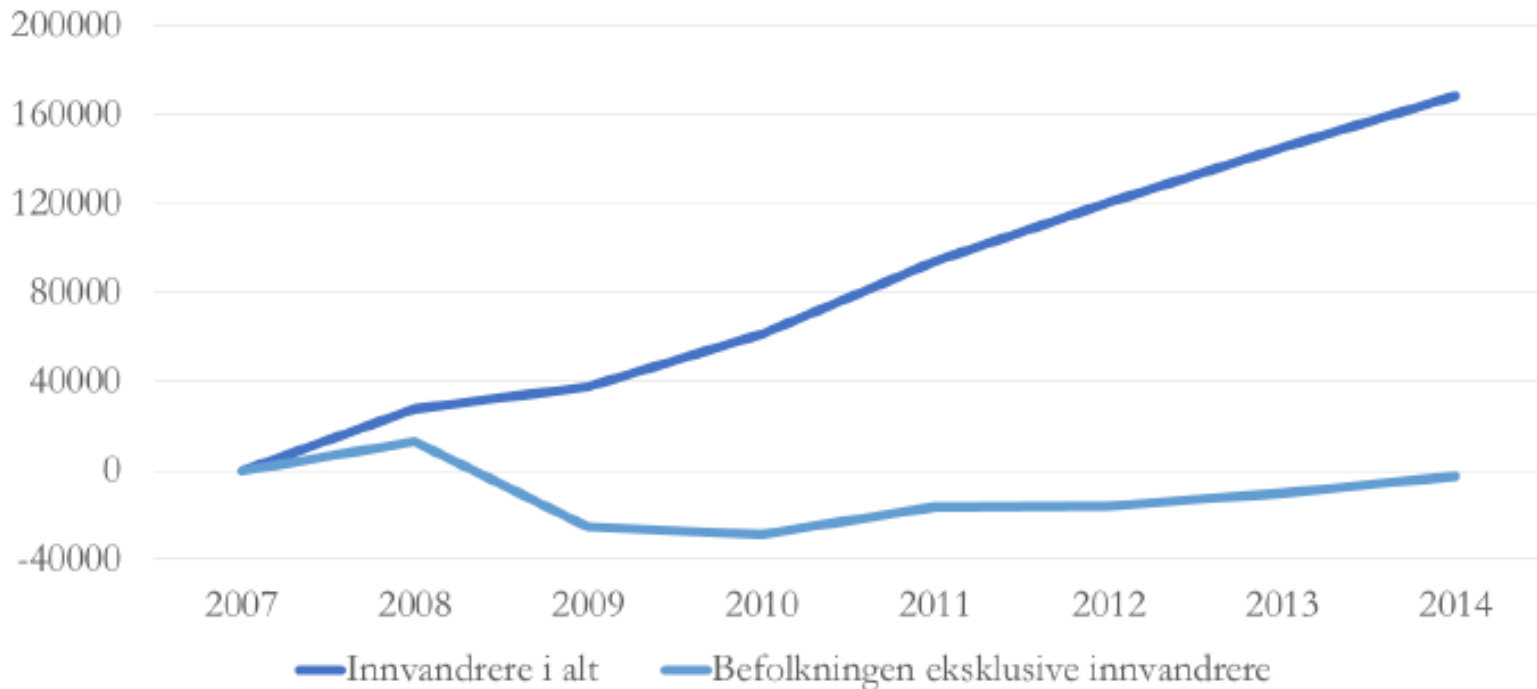

«Innvandrerne står for hele sysselsettingsveksten blant bosatte siden 2007»

Rapport 2-2015

Allmenngjøring av tariffavtaler

Figur 3: Sysselsettingsendringer sammenliknet med 2007. Begge kjønn 15-74 år

Kilde: Statistisk sentralbyrå

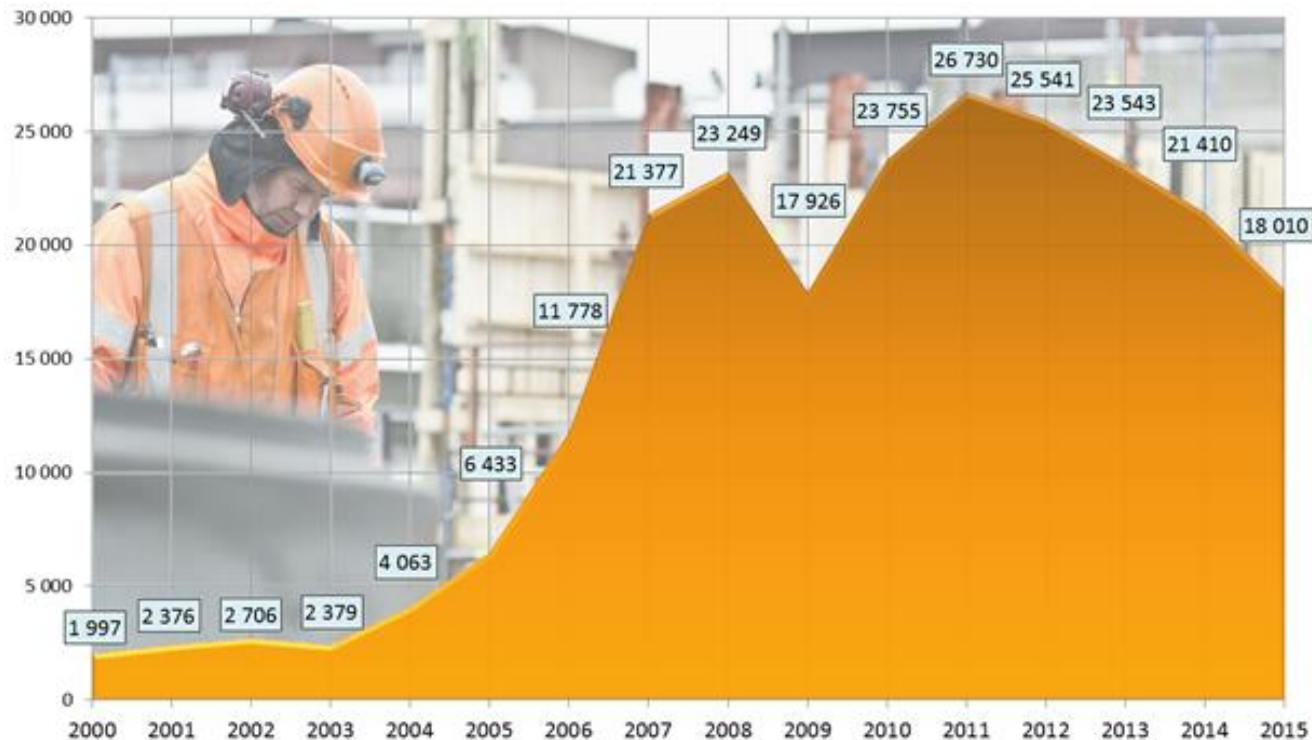

Mye om arbeidsinnvandring her:

<http://arbeidslivet.no/Arbeid1/Arbeidsinnvandring/forskning-om-social-dumping/>

Arbeidsinnvandring i tall

Ved inngangen til 2016 var 150 000 østeuropeere i jobb i Norge. I 2003 var tallet 6 400. Den sterke tilstrømmingen av arbeidskraft skyldes særlig utvidelsene av EUs frie indre arbeidsmarked. Siden 2011 har veksten gradvis dalt.

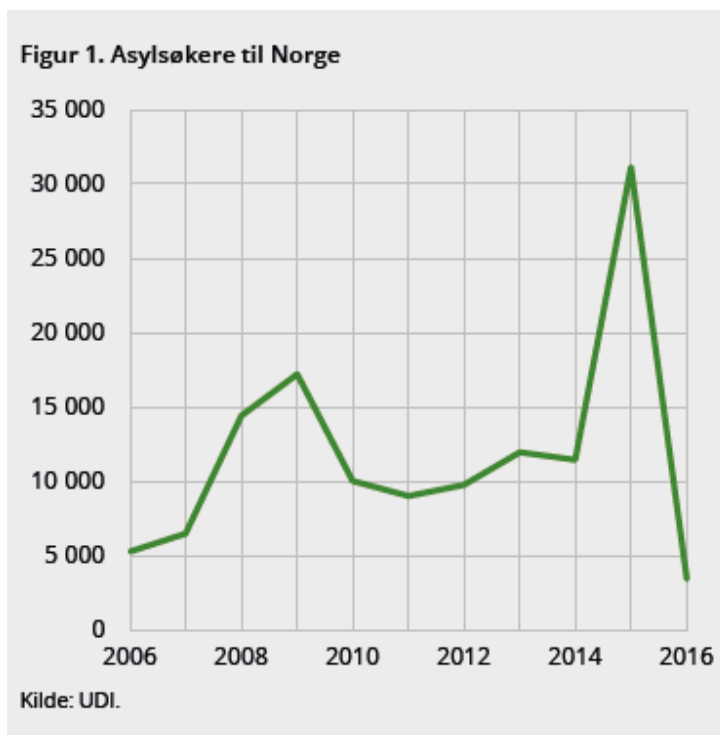

KILDE: SSB DEMPET TILVEKST: Figuren viser antallet førstegangs arbeidsinnvandrere fra ikke-nordiske land som har kommet til Norge hvert enkelt år. Den viser altså kun antallet «ferske» ankomne hvert år – ikke det totale antallet som jobber i Norge (se lenger ned for dette). Særlig to nylige EU-utvidelser og finanskrisa har påvirket utviklingen. Bransjer som bygg og anlegg har stått i sentrum. De siste år har antallet nyankomne dalt, i takt med nedkjølingen i det norske arbeidsmarkedet.

Norge: Flyktninger og asylsøkere

Etter 2004 kom det mellom 5 000 og 15 000 asylsøkere pr. år, men 31 000 i 2015, særlig fra Syria og Afghanistan. Mye lavere i 2016: 3 500

Pensjonsalderen (WPA s.43-45)

Les gjennom

Nedgang i Potential Support Ratio ("Antall personer i arbeidsdyktig alder som står bak hver pensjonist") har store konsekvenser for offentlige pensjons-systemer:

pay-as-you-og systemer (skatt fra dagens yrkesaktive finansierer dagens pensjoner) på sikt ikke lenger bærekraftig (WPA s. xxvii)

Øke pensjonsalderen?

Finanskrisen 2008/2009 WPA s. 46

Pensjonsfondene tapte store beløp

- Private fond i 23 OECD-land i 2008 (figur 43) hadde negativ avkastning : -23% i snitt; Norge -12%
- Statens pensjonsfond - utland ("Oljefondet") hadde en avkastning på -23% i 2008; tapte mer enn 600 milliarder kroner det året

se <https://www.nbim.no/no/fondet/markedsverdi/>

Finanskrisen hadde alvorlige konsekvenser for mange eldre i OECD: pensjonister og eldre arbeidstakere.

NB

”Defined-contribution scheme” (WPA s. 47) er et pensjonssystem der de yrkesaktive betaler et fast beløp til et fond. Utbetalingene til pensjonister er avhengige av fondets avkastning. Deltakerne bærer risikoen.

”Defined-benefit scheme”: et system med faste utbetalinger. Fondets eier bærer risikoen.

Familien (yngre / eldre generasjoner) er en viktig ressurs, særlig i krisetider (WPA s. xxx)

Mer om slik støtte hos Hagestad & Herlofson

Til slutt ...

1. Østby kritiserer kvoter som AKE etc.

De har faste aldersgrenser (20, 67, etc.)

Bedre å regne på de siste leveårene

F. eks. alderen der man har 12 år igjen

For menn var den 71 år i 2004, for kvinner 75 år

SSB dødelighetstabell 2016: ca. 74 (m) og ca. 77 (k)

Med fallende dødelighet øker denne alderen

Jfr inflasjonskorrigerte priser

Er blitt innarbeidet i pensjonssystemet ; jfr senere forelesninger
(levealderjustering)

2. Kan innvandring rette opp aldersstrukturen?

Nei, har liten effekt – med mindre vi antar urealistisk høye (og økende!) tall for årlig innvandring

Se også artikkel Carling senere

3. Hvordan løse problemer som eldrebølgen skaper?

Demografien (høyere fødselstall, mer innvandring) klarer det ikke
Aldring uunngåelig / irreversibel

Heller arbeidsmarkedstiltak

(øke yrkesaktivitet blant eldre, blant innvandrere, blant uføre, blant kvinner – et Inkluderende Arbeidsliv og «Arbeidslinja»)

og pensjonsreform (som vi hadde i 2011)

Helse, pleie og omsorg??